

Stallkulturen som arena för flickors identitetsskapande

av Nina Nikku

Nina Nikku är fil.dr. och lektor vid Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet. Hennes forskningsinriktning är empirisk etik och för närvarande arbetar hon bland annat med projektet *Stallkultur*, som handlar om unga kvinnors identitetsskapande och normbildning i stallmiljö, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond.

HÄSTAR OCH RIDNING som fritidssysselsättning är i stort sett en kvinnlig sfär. Beräkningar säger att det finns en halv miljon ryttare i landet, varav 85% är kvinnor. Många av dessa återfinns vid de cirka 540 offentligt finansierade ridskolorna runt om i landet, från Kiruna i norr till Trelleborg i söder. Ridsporten är den näst största ungdomsidrotten, det är bara fotboll som engagerar fler. 65% av Svenska Ridsportförbundets medlemmar är mellan 7 och 25 år, och till övervägande del handlar det här om flickor.

I denna artikel uppmärksammas frånvaron av forskning om flickors sport- och fritidsintressen i största allmänhet och då särskilt kring hästar och ridsport. Vidare ifrågasätts den schablonbild som ofta tillskrivs flickors hästintresse — att stallkulturen är inriktad på ett gullande och omhändertagande av hästen som en förberedelse för kvinnors vuxenliv som sägs inkludera ett omhändertagande och en anpassning till mannen. Den bilden är alltför ensidig och onyanserad och bör kontrasteras med den makt, den kontroll och den styrka som krävs när en flicka som själv väger 40 kg hanterar en häst med 600 kilo muskler. Stallkulturen ger istället plats för

båda sidorna — makt och omsorg — i det som här benämns *girlpower*.

Sport och idrott — manliga företeelser i vetenskapens värld

Fotboll är stort. Under senare år har det publicerats en rad studier av fotboll som kulturellt fenomen (t.ex. Fundberg 2003, Andersson 2002, Billing m.fl. 1999, Sund 1997). Även annan idrottsforskning har ett fokus på sporter där män dominerar. I tillbakablickande studier av idrottens framväxt till folkrörelse — ridsporten måste idag oomtvistligt räknas in här — finns en betydande fokusering på det manliga idrottandet. Fotbollsklubbar, hockeyföreningar och utvecklingen inom manlig gymnastik och friidrott har skildrats ur historiska och kulturella perspektiv (Ljunggren, 1999, och Bonde 1993). Någon liknande vetenskaplig uppmärksamhet har inte riktats mot ridning och stallkultur.

När det gäller stallkulturen och de människor som lever i den, är avsaknaden av forskning påtaglig, i synnerhet i relation till verksamhetens faktiska omfattning. Några få studentuppsatser går att finna om detta ämne i allmänna termer. En sökning i internationella databaser ger samma magra resultat. De många miljoner ridtjejer som finns runt omkring i världen, deras tillvaro, kultur och sociala signifikans, har ansetts vetenskapligt ointressant.

Denna bristande forskningsmässiga uppmärksamhet från vetenskapssamhället, vilken kan beskrivas som genusrelaterad, tillsammans med det faktum att en mycket stor del av befolkningen har ett hästintresse, ger studier inte

bara av fotbollsskillar utan även av stallflickor en samhällelig relevans.

Stallkultur

Ridning räknas som en sport och tillhör som sådan Riksidrottsförbundet (RF). Det bedrivs tävlingsverksamhet i olika grenar från klubbnivå och upp till internationell nivå där de svenska ryttarna varit mycket framgångsrika under de senaste åren. Av alla sporter som finns representerade hos RF är ridsporten en av de få eller den enda sporten där kvinnor och män tävlar mot varandra på lika villkor.

Sporten och tävlingsverksamheten är intressant i sig, men i detta sammanhang framförallt genom att den producerar förebilder för stalltjejerna. Den inspirerar tjejerna till att träna och lära sig mer, verkar som en hägrande dröm för framtiden eller som ett evenemang att vara åskådare till. Från det breda kvinnligt dominerade ungdomsintresset har rekryterats ett flertal unga kvinnliga ryttare som idag tillhör världseliten. Malin Baryard, Linda Algotsson och Helena Lundbäck är framgångsrika idoler för många ryttarflickor. De har slagit sig fram i en på elitnivå tidigare manligt dominerad sport. I dessa tävlingar handlar det om att rida fort, djärvt och tekniskt skickligt över höga hinder eller i starkt kuperad terräng. Det är en verksamhet långt ifrån att smeka, klappa och pussla.

Samtidigt är det inte bara de framgångsrika ryttarinnorna som dyrkas av sina fans. Hästarna som bär dem till segrarna är i lika hög grad föremål för en oerhörd beundran. Drömmen för de unga flickorna är att bli en framgångsrik och

duktig ryttare som Malin, Linda och Helena, men samtidigt och i minst lika hög grad att få bli hästkötare till Butterfly Flip, My Fair Lady eller Mynta. Stråvan efter makt och framgång är en sida av hästkulturen som existerar jämsides med omhändertagande, pysslandet och gullandet.

Sporten och tävlingsverksamheten är en relief till det som försiggår i stallkulturen. Att rida behöver inte vara en verksamhet som siktar mot tävling, målbilden för ridlektionerna skiljer sig från fotbollsträningarna som syftar till att spela match, mot motståndarlag eller i konstellationer inom den egna gruppen. Ridlektionens syfte kan vara utövandet av ridning enbart för nöjes skull, som motion och rekreation eller som träning för att förbättra den egna förmågan helt utan tävlingsambitioner. Det är inte heller alltid själva ridningen, utövandet av sporten, som är det huvudsakliga eller enda skälet till att söka sig till stallet. En tonåring i stallgänget tillbringar många timmar i veckan i den omedelbara närheten av hästen i stallet. Utövande av själva ridningen tar bara en mindre del av den tiden. Rider gör hon kanske bara 45 minuter i veckan. Övrig tid ägnas åt skötsel av hästen, att hjälpa till med stallarbete, att följa ridlektioner från ridhusets läktare och till att umgås med de andra stalltjejeerna. Stallkulturen har hästen i centrum som det gemensamma att samlas kring och aktiviteterna kring denna samlingspunkt är många fler än att rida. Stallkultur är kvinnlig samhörighet.

Hästvärlden utanför stallet

Hästhästflickskulturen sträcker sig in i samhället långt utanför den sfär som utgörs av stallgänget.

I en av de få studier som fokuserar på stalltjejeer åskådliggör Lisbeth Rostgård i tre sfärer den mångfald hästintresserade flickor som finns idag. Den yttersta sfären runt kärnan hästen består av vad Rostgård benämner som hästdrömsflickorna, de som leker med hästfigurer och fantiserar kring prinsen på den vita hingsten. Nästa cirkel rymmer flickor och aktiviteter som handlar om att rida och ägna sig åt sporten, en eller två gånger i veckan. Den innersta cirkeln består av stalltjejeerna, de som tillbringar i stort sätt var dag på ridskolan (Rostgård, 2002). På samma sätt som för Rostgård är det stalltjejeerna i den inre cirkeln som står i fokus här. Det är dock av betydelse att uppmärksamma att "hästintresset", hästvärldens påverkan ut i samhället, den uppmärksamhet de framgångsrika ryttarinnorna väcker och marknadskrafterna i anknytning till hästsporten är faktorer som påverkar en än större del av befolkningen.

Inte minst har den kommersiella marknaden upptäckt den dragningskraft hästen och hästrelaterade produkter har hos ett brett åldersspann av flickor. I affärerna finner vi exempelvis för de yngre minihästar med lång man och svans för att kamma frisyren och pryda med spännen. För 11-12 åringar publiceras en stor mängd hästböcker med ett ofta romantiserande innehåll om den unga flickan som lyckas med att antingen tämja, rädda eller vinna med den svärridna hästen som alla andra misslyckats med. För de äldre finns en mycket omfattande marknad av modeinriktade stallkläder och accessoarer. Rostgård beskriver hästhästflickskulturen som både bred och komplex, bestående av den del där fritidsaktiviteten och samvaron med hästen blandas med det "medie-

och drömmestof, der henvender sig specielt til hesteinteresserede piger.” Samtidigt kan inte stallkulturen reduceras till en passiv återspejling av kommersiella intressen. Varför skulle så många flickors fritidsintresse trivialiseras till en personlig illusion?

Det är rimligt att förutsätta att stallkulturen skall tas allvarigare än så, och uppfattas som ett kulturvetenskapligt och könsskapande studieområde som tål jämförelse med andra större samtida kulturyttringar. Kulturbegreppet utgår här från dess funktion som menings- och identitetsskapande. Kulturer står för något basalt så till vida att människan söker mening i sin tillvaro och en egen identitet i förhållande till andra genom sin kulturella anknytning.

Könsidentitet och normbildning

Stallkulturen är i samtiden en kvinnlig kultur. För femtio år sedan var kvinnorna i stallet och i sadeln än färre än vad pojkarna är på ridskolan idag. Detta omvända förhållande utgör i sig en faktor av intresse att studera. I stallkulturen finns med andra ord en stark tradition av de tidigare manliga normerna som dominerar framförallt utövandet av sporten. I kringaktiviteterna, med hästen som den sammanhållande faktorn, har utvecklats en ny, kvinnligt baserad kultur. Dessa normsystem förhåller sig till varandra och existerar inom samma sfär för att sammansmälta och bilda en syntes med sina för den moderna stallkulturen specifika uppsättning normer.

En studie som jag nu bedriver utgår ifrån att de unga kvinnorna i den kvinnligt dominerade stallkulturen möter och tillägnar sig ett för den

specifika miljön karaktäristiskt normsystem. Detta normsystem är delvis baserat på de traditionellt manliga som förhärskat under lång tid, men stallmiljön i vid bemärkelse har även genomgått en radikal förändring genom den omvandling till en kvinnodominerad miljö som skett. Här skapar och upprätthåller de unga flickorna en identitet som hästflickor. Denna innehåller ett komplext system av makt och omsorg, fysisk ansträngning och varm gemenskap samt smutsig miljö och moderiktig klädsel.

Ridning har tidigare, i en manligt dominerad stallkultur, framställts som fysiskt krävande, fartfyllt och farligt. Flickors ridning var förbundet med emancipation, normöverskridelse och utveckling av kvinnors livsmöjligheter. Men i och med flickornas stora intresse har utövandet kommit att omdefinieras. Den kulturella definitionen har förändrats (Rostgård, 2002). Inte minst kan uttryck för detta ses i leksaksaffärernas hyllor där leksakerna med häst- och stallanknytning återfinns i det rosa skimret på flickavdelningen. Ingen kan förknippa lek med den pastellfärgade ponnyn ”Little Bubbles” med uppror, styrka och kaxighet. Verklighetens Little Bubbles kräver dock en fast hand för att inte hårdhänt placera sin ryttare i manegens sågspån. Detta vet varenda stalltjej men uppenbarligen inte de kommersiella krafternas företrädare.

Bilden av stallmiljön med flickor som kammar hästarnas långa mjuka manar och smeker den mjuka mulen på ponnyn måste sättas i relation till vad stalltjejerna faktiskt gör i stallet. Nämligen att det är en fysiskt ansträngande och smutsig miljö. Innan hästarna borstas bär man tunga höbalar för utfordring, mockar stallgödsel med

grep, kör fullastade skottkärror till gödselhögen. Innan man flyger över de färggranna hindren på favorithästen så ska manegen krattas och de tunga hinderstöden och bommarna bäras fram. Förutom fysisk styrka kräver hästhantering och ridning mycket träning, precision och kroppskontroll. Stallvärlden har även den som andra områden sina modekläder och accessoarer men miljön innebär att ridbyxorna ofrånkomligen snart är nedsmutsade, håret innehåller spår av hö och halm, naglarna brutna och smutsiga och att doften som sprids från stalltjejerna inte är rosenskimrande parfym.

Trots ovanstående vardagliga bilder av tillvaron i hästmiljön så envisas framställningen av flickorna i stallet att präglas av vita ridbyxor, svepande manar och mjuka mular. Fotbollsspelarna å andra sidan är vanligen svettiga, med håret i oordning, nedhasade strumpor och fotbollsdräkten full med lera från planen. Se där hur könsidentitet formuleras i senmoderniteten. Inte kan man tänka sig en smutsig stalltjej i tvättmedelsreklamen?

Pojkarna fortsätter ofta sitt fotbollsliv som vuxna eller i varje fall är det den bild som reproduceras. Konkret kan det innebära spel i korplaget, träning av nya generationer eller en passivare och antagligen dominerande form i TV soffan. Även om många byter fritidsintressen under de senare tonåren så är det ovanligt att Ronny som spelat fotboll i juniorlaget i tre år får höra att han säkert slutar med sin fotboll när han träffar en flickvän. Åsa däremot, får många gånger höra att hon kommer att sluta hänga i stallet när hon börjar intressera sig för killar istället.

Bilden av att flickor förväntas sluta med sitt fritidsintresse när de möter en pojkvän återförs i

många sammanhang. I följande exempel från en flickbok presenteras förklaringen till att huvudpersonerna i boken skulle skilja sig från mängden med att de två varit hästar i ett tidigare liv!

Men när det gäller flickor så förväntas de släppa allt när de får syn på drömprinsen!

”Det finns faktiskt killar som rider”, sa jag.

”Ja visst. Och gubbevärd mig för att råka ut för en sån. Då får man antagligen sluta tävla själv och får nöja sig med att bli skötare åt hans hästar!”

”Jag kan inte föreställa mig den pojke som skulle få mig att sluta rida.”

”Just det”, sa Ebba. ”Du och jag är den sorten. Men varför? Tänk om det beror på att vi faktiskt har levat som hästar nån gång?”
(Böckman, 1995)

Stalltjejer blir inte kvinnor i stallet, i varje fall inte den form av kvinna som åsyftas i ett vuxet vardagsspråk eller i reklamens värld. Stallkvinnan har smuts under de sönderbrutna naglarna, blåmärken på tårna och halm i håret. Däremot kan man söka efter kvinnlighet i en annan betydelse. Självständighet, ansvarskännande och makt kombinerad med en vidsträckt omsorg kan vara uttryck för en ung generations strävan efter sin kvinnlighet.

Girlpower

I motsats till vad som är fallet med fotboll psykologiseras ofta unga kvinnors förhållande till hästar. Inte sällan förklaras de unga flickornas förtjusning i hästen med att man får utlopp för behov av omhändertagande och känslomässigt utlevande. Det är givetvis en sida av relationen,

men den innehåller även stora inslag av makt och påverkan. Var kan en 12-13 årig flicka känna motsvarande övertag som när hon säkert manövrerar en massiv häst. I förhållande till fotbollens 300 gram är 600 kg ett slående styrkeförhållande och står inte i relation till rådande könsschabloner.

Vad som är utmärkande för den organiserade stallmiljön är stor noggrannhet, ordning, ansvar och planeringsförmåga. Centralt är upplevelsen av kontroll. Det finns med nödvändighet ett markerat säkerhets- och ansvarstänkande. Disciplin och respekt är centrala begrepp. Koren och Traen visar i en norsk studie av flickor i stallmiljö att ridningen ger erfarenhet av att behärska och hantera kritiska och potentiellt farliga situationer. Denna bemästringserfarenhet leder till ett ökat självförtroende eftersom det handlar om att erfa känslan av kontroll samtidigt som närheten till och ansvaret för hästen kräver förmåga till inlevelse och ansvarskänsla. I förlängningen utvecklar

flickorna kapaciteter för att medverka i och av att påverka den sociala omgivningen. Flickorna utvecklar sina egna möjligheter snarare än begränsningar knutna till att vara kvinnor (Koren, Traen, 2003). Detta skiljer sig markant från den kommersiellt framställda bilden av hästflickan och hennes fritidsintresse.

Genom att lyfta fram det som kan innefattas i begreppet *girlpower*, det vill säga motbilden av ett ensidigt gullande med hästarna, påvisas en betydligt bredare och mer mångfacetterad bild av stallkulturen. Här handlar det inte om ett flyktigt och övergående omsorgsbehov, en uppövning av och inläring i en traditionell kvinnlig roll utan potentiellt om en helt annan kvinnlighet. Stalltjejen har på ett fullständigt unikt sätt möjligheten att utveckla *girlpower* i praktiken.

Kan den rådande fotbollskulturen, som redan på juniornivå sätter en heder i att vara ”gubbig,” erbjuda det?

★ Referenser

- Andersson, T. (2002) *Kung Fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Billing, P., Franzén, M., Peterson, T. (1999) *Vem vinner i längden? Hammarby IF, Malmö FF och svensk fotboll*. Lund: Arkiv Förlag.
- Bonde, H. (1993) *Sport — en moderne kult*. Köpenhamn: Hovedland.
- Böckman, H. (1995) *Sandras ponny*. Stockholm: Eriksson & Lindgren.
- Fundberg, J. (2003) *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Koren, E., Traen, B. Jenter og hest. Stallen som arena for sosialisering og mestring. *Tidsskrift for ungdomsforskning*. 2003, 3 (2):3–26.
- Ljunggren, J. (1999) *Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Rostgård, L. (2002) Mestring og melodrama — piger og heste, i Sörensen, A. C. (red) *Pir, pink og power — om aktuel pigekultur*. Köpenhamn: Gads Forlag.
- Sund, B. *Fotbollens maktfält*. Svenska Fotbollsförbundet AB. 1997.
- Svenska Ridsportförbundets hemsida: www.ridsport.se